

его учебно-лексикографическая интерпритация.: Дисс. ... канд. пед. наук: – М., 1984. – 201 с. *Морковкин В. В.* Идеографические словари. М., Изд. Моск. ун-та, 1970. – 71 с. *Музя Е.М.* Принципы классифицирования топонимов // Вісник запорізького державного університету. Збірник наукових статей. Філологічні науки. – Запоріжжя: ЗДУ, 2002. – № 1. – С. 95-98. *Музя Е.М.* Топонимическая лексика и методы ее описания в англоязычных словарях: Дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. – Запорожье, 2007. – 262 с. *Мурзаев Э. М.* Очерки топонимики. – М., Мысль, 1974. – 382 с. *Рубцова З.В.* К вопросу о современной топонимической классификации // Топонимика: (Материалы Московского филиала географического общества СССР) – М., 1970. – С. 4-8. *Суперанская А.В.* Типы и структура географических названий // «Лингвистическая терминология и прикладная топономастика». / Отв. Редактор А.А. Реформатский. – М.: Наука, 1964. – С. 59-119. *Хохлова Н.В.* Лексикографическая разработка топонимов в двуязычных лингвострановедческих словарях // Современная лексикография: глобальные проблемы и национальные решения: Материалы VII Международной школы-семинара, Иваново, 12-14 сентября 2007 г. – Иваново: Иван. гос. ун-т, 2007. – С.72-75. *Черняховская Е.М.* История разработки топонимических классификаций // Развитие методов топонимических исследований: Сб. статей / Отв. ред. Е.М. Поспелов. – М.: Наука, 1970. – С. 55-65. *Béjoint H.* Tradition and innovation in modern English dictionaries. – Oxford: Clarendon press, 1994. – 276 p. *Encyclopaedia Britannica.* Ready Reference, 2006 CD-ROM. © Encyclopaedia Britannica, Inc. 1994-2005, Merriam-Webster, Inc. © Zero G Software, Inc.2005 © Sun Microsystems, Inc. 1994-2005. *Stewart G.R.* Names on the globe. 2nd ed. London: Oxford University press, 1954. – 376 p. *The Random House dictionary of the English language.* Ed. in chief: J. Stein, managing ed.: L. Urdang. N.Y. Random House, 1967. – 2059 p. The unabridged ed.

КАЩИШИН Н.С.

(Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка)

СТИЛЕТВІРНИЙ ТА ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ ІНШОМОВНИХ НЕАСИМІЛЬОВАНИХ ЗАПОЗИЧЕНЬ У АНГЛОМОВНОМУ ДИПЛОМАТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

The paper is devoted to the problem of usage of non-assimilated loanwords in Anglophone diplomatic discourse. Particular attention is given to their potential in style creation. An attempt is made to determine historical events that caused the appearance of numerous loanings in the English language of diplomatic documents.

Key words: *diplomatic discourse, non-assimilated loanword, standardized linguistic unit, cliché, term.*

Для конструктивної комунікації на міжнародному рівні особливе значення мають дипломатичні документи (ДД) і зокрема їх правильне та однозначне трактування. Тому надзвичайно важливим для сучасних дипломатичних відносин є необхідність надання документу, який укладають, рис уніфікованості та стандартизації, що досягається завдяки використанню певних мовних одиниць. У рамках дипломатичного дискурсу (ДДС), який є **об'єктом** нашого дослідження, мовними одиницями, що найкраще втілюють ідею стандартизації, разом з мовними стандартами та кліше, є неасимільовані латинські та французькі запозичення, або ксенізми, які ми обрали **предметом** дослідження.

У даній роботі ставимо за **мету** системно представити особливості таких мовних одиниць англомовного ДДС як ксенізми та визначити ключові поняття: «неасимільовані запозичення», «стандарти», «кліше», «ksenізми», «стандартизовані мовні одиниці (СМО)».

Для досягнення даної мети визначаємо наступні **завдання**: проаналізувати вищезгадані ключові поняття, визначити історичні чинники формування ксенізмів англомовних ДД та їхні функції, а також здійснити їхню класифікацію згідно принципів функціонування та інформативності.

Англомовний ДДС характеризується певними лінгвістичними рисами, серед яких стандартизованість та архаїчний стиль відіграють особливу роль у веденні міжнародної комунікації. Окрім термінів, які дозволяють втілити ці риси, існують також і особливі СМО – стандарти, кліше, а також неасимільовані запозичення з латинської та французької мов, які, вживаючись у ДД, створюють їх особливий стиль – офіційний, стандартизований та архаїчний, і які ми визначаємо як **ksenізми**. СМО в документах економлять мислинневий процес і забезпечують однозначне розуміння ситуацій та понять.

Як стверджує Т. С. Ларина, стандарти – це ті ж кліше чи мовні стереотипи, тобто словесні формули. Процес комунікації полегшується завдяки цим кліше, адже завдяки частій повторюваності їм притаманна легка відтворюваність готових мовних формул [Ларина 1975, с. 60]. Стандарти є необхідними одиницями стилю ділового викладу, відмова від них у значній мірі ускладнила б його розуміння. Існування та розвиненість спеціальних ділових стандартів свідчить про рівень розвитку системи ділового стилю в цілому [Калюжная 1982, с. 94]. СМО сприяють якісному тлумаченню документів, а від цього дуже часто залежить доля міжнародних стосунків, адже стереотипність та шаблонність викладу текстів ДД веде до збереження традиційності форм ведення міжнародних переговорів. Таким чином, можемо визначити, що **СМО ДДС**, до яких відносимо стандарти, кліше та ксенізми, – це частина терміносистеми ДДС, яка, надаючи тексту документа рис стандартизованості, зберігає підкреслено офіційний та регламентований стиль ДД і наділяє їх особливою традиційністю та переконливістю.

Іншомовні неасимільовані терміни латинського та французького походження, що представлені у ДД поряд із стандартами та кліше, сприяють правильному тлумаченню документів, полегшують розуміння та спрощують

трактування, унеможливаючи подвійну чи неправильну інтерпретацію та найактивніше свідчать про архаїчність як одну з головних рис мови дипломатії.

Щоправда, вживання ксенізмів у різних жанрах ДДС є неоднаковим. Наприклад, насиченість текстів ДД інформативного жанру (меморандуми, записки, повідомлення, заяви, робочі документи сесій) латинськими та французькими вкрапленнями пояснюється особливостями функціонування цих ДД, адже вони призначаються для декількох держав і мають нести однозначне трактування. Поділяючи думку В.В. Калюжної, вважаємо, що за частотою вживання ксенізмів серед ДД перше місце займають юридичні, правові документи, друге – торгово-економічні, третє – політичні, військові, четверте – науково-технічні, п'яте – документи, що пов'язані з питаннями навколишнього середовища [Калюжная 1982, с. 93].

Оскільки для ДД характерні часті зміни залежно від економічної та суспільно-політичної ситуації, то запозичені неасимільовані терміни дозволяють зберегти звичність та традиційність документа, а разом з тим їх переконливість та авторитет. Латинські та французькі вкраплення в англомовних ДД виконують особливі функції: чітко та однозначно називають певний денотат, несуть стандартизацію та надають стилю документа рис архаїчності і безапеляційності. Питання природи, функцій та походження неасимільованих іншомовних термінів тісно пов'язане з питанням генези терміносистеми загалом. Своєю чергою, походження та формування терміносистеми англомовного ДДС зумовлене історичними подіями, що залишили свій відбиток на мові англійських ДД.

Очевидно, що таку велику кількість латинських запозичень у мові ДД, як і в мові юриспруденції можна пояснити тим правовим статусом, який мала латинська мова у середньовічній Європі. Проте найпершою подією, яка спричинилася до того, що латинська мова стала мовою науки, освіти, документів, було поширення християнства, оскільки воно знаменувало впровадження латинської мови в усі сфери суспільного життя. Її вплив особливо поширився на законодавчі документи. Спочатку це були лише документи, що стосувались сім'ї, як от укладення шлюбу. Згодом, коли усі документи писались латинською мовою, англійська мова запозичила багато термінів, таких як *client*, *admit*, *mediate* [Tiersma 1999, с. 16]. Так латинська мова заклала основи для свого тривалого та плідного впливу на формування субмови документів і ДД зокрема.

З часів середньовіччя і до середини XVIII століття латинська мова була універсальною дипломатичною мовою у західній Європі, авторитет якої в цій якості суттєво підкріплювався тією обставиною, що це була мова римського права, яке запозичувалось західноєвропейськими державами, а також мова католицької церкви [Иссерлин 1966, с. 7]. Так, у процесі історичної взаємодії та впливу латинської на англійську сформувалась ключова термінологія ДДС, що має латинське походження. Зрозуміло, що велика частина термінів іншомовного походження асимілювалася, проте залишився й прошарок неасимільованих вкраплень, які становлять особливий інтерес для дослідження.

Очевидно, що дані терміни використовуються і до сьогодні через намагання до точності формулювання, що своєю чергою веде до збереження французьких і латинських слів як сталих виразів, які одержали в мові ДДС термінологічне маркування та володіють особливим термінотворчим і стилетворчим потенціалом.

Проаналізувавши мову ДДС можна побачити, що використання ксенізмів у сучасному англomовному ДД додає їм рис гідності, безпелаяційності та тривалої дієздатності, перевіреної часом, а отже підтверджує їх незмінну дієвість, юридичну обґрунтованість та достовірність. Наприклад:

“If the total number of members referred to in paragraph 2 is less than 732, a pro rata correction shall be applied to the number of representatives [Wyatt 1999, с. 132].

Окрім латинських запозичень спостерігаємо також велику кількість запозичень з французької мови, що теж можна пояснити історичними подіями та зокрема тим фактом, що після норманського завоювання (1066 р.) французька стала офіційною мовою у Великобританії. Англо-французька мова, що була живим організмом на протязі трьох століть і ще деякий час залишалась мовою юридичних документів, дуже часто виявлялась незрозумілою як для французів, так і для англійців. Так сформувалась особлива група термінів, для яких не знайшлося англійських еквівалентів.

Незважаючи на появу французької та її безперечний вплив, латинська все ж залишалась важливою законодавчою мовою не лише в Англії, але й в усій Європі. У середині XVIII століття латинська та французька мови перестали бути мовами документів у Великобританії, але багато термінів стало важко перекладати англійською у зв'язку з тривалим їх вживанням у такому вигляді. У 1731р. був ратифікований статут, що забезпечив продовження вживання в оригінальній мові традиційних назв письмових документів [Tiersma 1999, с. 36]. Таким чином виникла «ритуальна мова» документів, а з нею і особливий клас фахівців, котрі стали незамінними при тлумаченні документа, і навпаки: укладати документ стало можливим лише людьми, які володіли елементами архаїчної мови. Найменше відхилення від цих норм, тобто переписування офіційних документів своїми словами, призводило не лише до зубожіння стилю та втрати офіційності і догматичності, але й до підривання юридичної сили документів. Так латинські та французькі вкраплення стали частиною термінології ДД і їх незмінною рисою на протязі століть.

Найчастіше в мові ДД зустрічаються такі латинські слова та вирази, як *copia vera* – «вірна копія»; *persona grata* - «персона грата»; *persona nongrata* - «персона нон грата»; *status quo* - «статус кво, існуючий фактичний чи правовий стан»; *bona fides* – «добросовісність, чесні наміри»; *casus belli* – «привід для війни, випадок, що виправдовує війну»; *in jure* – «на законній підставі» та ін.

Певна частина неасимільованих запозичень латинського походження зустрічаються не лише у субмові ДД, а притаманні офіційно-діловому стилю загалом. Непоодинокими є випадки їх вживання у юридичному, суспільно-політичному та медійному дискурсі, а також у художній літературі.

Особливістю вживання їх у мові ДДС є те, що деякі з них набули тут нових значень, відмінних від загальноприйнятих. Наприклад: *ad referendum*, – дослівно «на розгляд, для доповіді, повідомлення», у дипломатичній практиці має значення «що потребує наступного підтвердження компетентним органом»; *modus Vivendi* – дослівно «спосіб життя» – тимчасова угода про умови мирного співіснування; сукупність умов, що визначають тимчасові стосунки обох сторін; *modus procedenti*, дослівно – «спосіб дії» – термін, котрий у мові дипломатії означає, як і в якому порядку повинна бути виконана та чи інша дія, домовленість; *ne varietur*, дослівно – «не змінюється», термін, що означає, що в остаточному оформленні дипломатичного тексту жодне доповнення, жодна зміна чи поправка не повинні бути внесені.

Складна взаємодія між мовами постає у явищі входження латинських, французьких та інколи грецьких неасимільованих слів та виразів в англійське словосполучення. Отже, англійське термінологічне словосполучення включає латинське, грецьке чи французьке слово або вираз і англійську лексему. Входження лексем є характерним для документів з високим рівнем стандартизації і разом з тим є унікальним явищем лінгвістики, коли один термін складається з двох елементів, що належать різним мовам. Це явище апелює до збереження рис архаїчності та традиційності у ДДС, а також підтверджує високий термінологічний потенціал неасимільованих запозичень у мові ДД. Маємо приклади таких поєднань:

Ad hoc expert group, ad hoc conciliation commission, ad hoc committee, to be declared non grata, ad valorem duties, to determine proprio motu, ex-gratia payment, ex officio member of the Chamber, ex officio member of the panel, to apply for agreement, to be ipso facto free, to decide a case ex aequo et bono, to meet in camera, to apprehend a person flagrante, right in rem, right in personam, to apply mutatis mutandis.

Отож, проаналізувавши вкраплення з латинської мови можна побачити, що вони представлені моноксемними (*appendix, factum, postscriptum, mandatum*), та полілексемними структурами (*toto corpore, quaestio juris, ratio legis, literae procuratoriae*), а також скороченнями. Найбільший відсоток вживання припадає на словосполучення. Можна виділити терміни, що функціонують з однаковою частотою і у скороченому, і в повному варіанті (*a.i.* - *ad interim* «на протязі деякого часу»; *a.f.* - *anni futuri* «майбутні роки»; *a.d.* - *a dato* «з дня підпису»; *l.c.* - *loco citato* «в цитованому місці»), а є такі, що ніколи не скорочуються (більшість термінів: *ipso jure* «на законній підставі»; *nudis verbis* «голослівно»), і такі, які лише, або здебільшого скорочуються (*p.a.*- *per annum* «щорічно»; *q.e.d.* – *quod erat demonstrandum* «що й слід було довести»; *s.d.* – *sine die* «не вказуючи дати»).

Більшість латинських вкраплень у ДД є звичайними розповідними фразами (*bona fide, liberum arbitrium*) і в тексті вони виділяються шрифтом або підкреслюються. Слід виділити такі вкраплення, що становлять собою питальну фразу і на письмі подаються завжди зі знаком запитання: *cui bono?*; *cui prodest?* Здебільшого ксенізми в англомовних документах зберігають своє оригінальне

написання і переносяться в текст документів без змін, тобто не транскрибуються та не транслітеруються.

На основі принципу функціонування та інформативності виділяємо такі **семантико-прагматичні блоки латинізмів у англомовному ДДС**:

1. **Власне латинізми-терміни**, що характеризуються високим ступенем номіналізації та інформативності і водночас є компактними. Дані терміни стосуються передусім права та юриспруденції, вони називають певне поняття, чи норму права, характеризують частину чи етап встановлення дипломатичних стосунків: *the quorum* – «кворум, уповноважене представництво»; *de lege lata* – «з точки зору законодавчого припущення»; *in corpore* – «в повному складі»; *jus romanum* – «римське право»; *optima fide* – «з повною довірою»; *regula juris* – «правова норма»; *ratio decidendi* – «підґрунття для рішення»; *stricto jure* – «строго згідно закону»; *extra jus* – «поза межами вимог права»; *ex vi termini* – «формально»; *copia vera* – «вірна копія»; *facta coccludentia* – «факти, достатні для висновків»; *par in parem non habet jurisdictionem* – «рівний проти рівного не має юрисдикції».

2. **Латинізми-кліше**. Цей блок вкраплень призначений для передачі ідеї авторського компліменту обізнаності читачів. Латинізми-кліше цього блоку зустрічаються також і в усіх інших видах документів, у тому числі й у внутрішніх, та є характерні для офіційно-ділового стилю загалом і зрозумілими без перекладу та тлумачення широкому колу читачів: *a posteriori* – «на основі досвіду, заднім числом»; *ibidem* – «там же»; *in persona* – «особисто, власною персоною»; *nota bene* – «зауваж»; *pro et contra* – «за і проти».

3. **Латинізми-номени**. Даний блок латинізмів характерний тим, що передає інформацію суто дипломатичного характеру, тим самим виділяючи дипломатичний документ як особливий вид дискурсу. Характерно, що з мови дипломатії через засоби масової інформації та художню літературу ці терміни стали популярними в інших видах дискурсу, зокрема суспільно-політичному, юридичному, економічному та дискурсі медіа, які мають безпосереднє відношення до міжнародних стосунків, а отже і дипломатії. Сюди входять назви документів та назви найпоширеніших ситуацій у міжнародній політиці, наприклад: *mandatum cum libera* – «необмежені повноваження»; *pactum pacis* – «мирний договір»; *post bellum* – «після війни»; *uti possidetis* – «формула взаємного визнання прав воюючих сторін на зайняті ними території»; *status quo* – «існуюче (фактичне чи правове) становище»; *casus belli* – «привід до війни, випадок, що виправдовує війну»; *status quo ante bellum* – «стан, що існував до війни».

Вплив французької мови на терміни ДДС відчутний у запозиченнях, які вже стали частиною англійської мови і тепер не становлять автономного прошарку лексичного складу мови дипломатії. Наведемо наступні приклади: *plaintiff, prison, proposal, schedule, quash, alias, sentence, jurisdiction, judgement* та такі ключові для дипломатії слова як *embassy, ambassador, envoy, diplomat, contract, policy*. Французькі вкраплення, що перейшли без змін в англійську мову дипломатії також існують, хоча є менш чисельними, ніж латинські

вкраплення: *démarche* – «те, до чого вдаються для досягнення успіху у якійсь справі»; *fin de non-recevoir* – «вимога, що представляється суду сторонами»; *prendre acte* – «така заява, здійснена перед судом, факт здійснення якої засвідчений належним чином»; *donner acte* – «визнання того, що інша сторона здійснила якийсь необхідний акт»; *donner la main* – «надати гостю почесне місце, тобто посадити його по праву руку від дипломатичного представника, що приймає візит особи більш низького рангу»; *agrément* – «агреман, попередня згода держави на прийняття певної особи як глави дипломатичного представництва іншої держави»; *force majeure* – «надзвичайні обставини»; *courtoise* – «ввічливе закінчення листа»; *acte final* – заключний акт міжнародного форуму»; *agrément* – «офіційне підтвердження адміністративного акту»; *agrément* – «агреман, згода прийняти кандидатуру посла»; *aide-mémoire* – «пам'ятна записка»; *compromise d'arbitrage* – «угода, що визначає процедуру подавання спірних міждержавних питань до арбітражного суду»; *détente* – «послаблення, розрядка»; *en clair* – «відкритим текстом»; *exequatur* – «екзекватура, розпорядження судового органу про виконання рішення третейського чи закордонного суду»; *fait accompli* – «факт, що відбувся; остаточно, перегляду не підлягає»; *force majeure* – «надзвичайні обставини»; *laisser-passer* – «необмежений доступ»; *mémoire* – «пам'ятна записка»; *raison d'Etat* – «державні інтереси»; *raison d'être* – «розумна підстава, сенс»; *rapporteur* – «доповідач»; *réclame* – «місце назви адресата в листі»; *reglements internationaux* – «міжнародні питання, узгоджені правила щодо виконання певних процедур або вимог»; *vis-à-vis* – «віч-на-віч»; *taitement* – «ввічливе звертання до адресата»; *pourparler* – «неофіційні попередні переговори»; *attaché* – «аташе, нижчий дипломатичний ранг»; *communiqué* – «комюніке, офіційне повідомлення з питань зовнішньої політики»; *démarche* – «демарш, політична дія»; *charge d'affair* – «голова місії третього рангу».

За нашими спостереженнями, використання латинських та французьких вкраплень є виправданим з огляду на те, що вони дозволяють зберегти особливий стиль документа, а також те, що їх описовий переклад чи пояснення є занадто громіздкими та ускладнюють розуміння тексту документа загалом.

Як свідчать результати нашого дослідження, у сучасній англійській мові ДД разом з термінами англійського походження використовуються терміни іншомовного походження, які можуть бути асимільованими та неасимільованими. В англійській мові ДД існує прошарок неасимільованих латинських та французьких запозичень, або ксенізмів, які ми визначаємо як особливі СМО англійської мови ДД, які разом з стандартами та кліше творять особливий стиль документа, який характеризується архаїчністю, традиційністю та стандартизованістю. Дослідження дозволило визначити історичні передумови для появи ксенізмів у мові ДД, виділити їх семантико-прагматичні блоки, проаналізувати їх функціонування, структуру та роль у створенні стилю документа, а також усвідомити їх значимість у міжнародній комунікації. Разом з тим воно створює передумови для дослідження проблеми генези терміносистем як дипломатичного так і суміжних типів дискурсу.

Література

Иссерлин Е. М. Лексика и фразеология современных дипломатических документов / Иссерлин Е. М. – Москва: Из-во Моск. полиграф. ин-та, 1966. – 15 с. *Калюжная В.В.* Стиль англоязычных документов международных организаций / Калюжная В.В. – К.: Наукова думка, 1982. – 120 с. *Ларина Т. С.* О некоторых определениях «клише» зарубежными учеными / Т. С. Ларина // Весник Моск. ун-та. Сер. Журналистика. – 1975. – №1. – С. 59-65. Словник іншомовних слів : [за ред. О.С. Мельничук]. – К., 1979. – 775с. Словарь международного права : [под ред. Б.М. Клименко]. – М., 1982. – 248 с. *Шпак Н. А.* Англо-українсько-російський дипломатичний словник-мінімум / Шпак Н. А. – К.: ЗАТ Видавничий дім «ДЕМІД», 2002. – 36 с. *Peter M. Tiersma.* Legal Language. University of Chicago Press, 1999. – 314. *Rudden and Wyatt's EU Treaties and Legislation.* Ed. by Derick Wyatt. Oxford University Press, 1999. – 420.

КОЗІКІНА Н.І.

(Запорізький нац. ун-т)

ФРАЗЕОЛОГІЧНІ НОВОТВОРИ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ СФЕРИ ЕКОНОМІКИ

The paper represents the problem of the identification of the tendencies of the phraseological innovations enrichment of the English vocabulary. The author analyses the innovative processes in the language and offers the semantic classification of phraseological units. On the basis of the conducted sociolinguistical and lexicological analysis the author distinguishes the conceptual groups that reflect the current processes and phenomena of economic sphere, and sets out the perspectives of the further surveys in the area considering the contemporary scholastic paradigms.

Key words: *phraseological units, innovative processes, social and economic progress, globalization, scientific-and-technological advance.*

Сучасний етап розвитку людства характеризується безпрецедентним зростанням і розширенням суспільно-політичних, економічних, наукових і культурних зв'язків. Окреме місце посідає економічна сфера, що наприкінці ХХ – на початку ХХІ століть виявилась одним з головних постачальників неологізмів в англійську мову у зв'язку з новими тенденціями і напрямками соціально-економічного розвитку.

На сучасному етапі проблемі неології приділяється доволі багато уваги як вітчизняними, так і закордонними дослідниками (М.В. Белозьоров, Ю.А. Зацний, О.С. Кубрякова, В.О. Чередниченко, R. Barnhard, A. Blank, D. Crystal). Підвищений інтерес до інновацій обґрунтовується тим, що останнім часом в англійській мові з'явилася велика кількість нових лексичних та фразеологічних одиниць, утворених під впливом різноманітних соціальних чинників. Усі ці новотвори потребують комплексного аналізу та нових поглиблених досліджень.

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття у фразеологічному фонді англійської мови відбулися значні кількісні та якісні зміни, спричинені